

УДК 378.016:811.161.2

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ЕКОНОМІСТА

Сукаленко Т. М., Жерж Л. А.

Національний університет державної податкової служби України, м. Ірпінь, Київська обл.

У статті розкрито проблему формування мовної та мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця, розглянуто основні засоби та методи формування національно-мовної свідомості студентів-економістів, проаналізовано питання ролі професійного спілкування в фаховій підготовці економістів.

Ключові слова: мовна компетентність, мовленнєва компетенція, національно-мовна свідомість, мовне виховання, професійне мовлення, мовна особистість.

Постановка проблеми. На сучасному етапі переходу України до ринкових відносин, запровадження нових технологій, автоматизації виробництва та широкомасштабної глобалізації виникла необхідність підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних економістів з високим професійним рівнем.

Відповідно до потреб держави у розв'язанні цілого комплексу соціально-економічних і культурно-просвітницьких проблем постають нові вимоги до підготовки фахівців економічного профілю. З одного боку, завданням вищої освіти є підготовка висококваліфікованих економістів з глибокими фаховими знаннями, а з іншого – виховання національно-мовної особистості, здатної оволодіти мовними та мовленнєвими знаннями і протистояти нівелюванню національних інтересів, оберігати самобутність українського народу.

Недостатня увага студентів-економістів до професійного мовлення під час навчання спричиняє низку проблем, які виникають у взаєминах із суб'єктами професійної взаємодії. Особливо гостро ці проблеми відчуються молодими спеціалістами на початку діяльності. Маючи достатні фахові знання, вони часто виявляються не готовими до налагодження продуктивних професійних взаємин. Отже, недостатня комунікативна підготовка, нездатність організувати фахове спілкування, відсутність певних умінь і навичок професійного спілкування знижують можливість успішного працевлаштування молодого спеціаліста економічного профілю.

Мета роботи полягає в розкритті проблеми формування мовної та мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця, розгляді основних засобів і методів формування національно-мовної свідомості студентів-економістів, аналізі питання ролі професійного спілкування в фаховій підготовці економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема правильності мовлення активно розглядається в лінгвістичних працях С. Єрмоленко, П. Дудика та ін., у методичних дослідженнях Н. Бабич, Л. Мацько, М. Пентиліук, у статтях психологів Л. Виготського, О. Леонт'єва та ін. Крім того, сутність професійної мовнокомунікативної компетенції розглянуто на основі діяльнісного підходу (Н. Тоцька, О. Пономарів, В. Русецький, Є. Ткаченко,

Н. Присяжнюк, О. Черемська та ін). Для сучасної вищої школи актуальним є пошук нових шляхів, форм, методів і засобів організації навчання студентів професійному мовленню. Професійне спілкування повинно стати складовою фахової підготовки студентів економічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське професійне мовлення перебуває на етапі становлення, унормування. Йому властиві ознаки, що визначають рівень культури усного й писемного ділового мовлення: правильність, комунікативна досконалість, аргументованість, доцільність, стислість, точність. Формування правильності мовлення майбутніх економістів починається зі збагачення їхнього словникового запасу – важливого показника сформованості професійного мовлення. Чим більший лексичний запас студента, тим проникливіше він бачить світ, точніше сприймає прочитане й почуте, йому легше дається навчання, ширшає його кругозір, а найголовніше – він упевненіше висловлюється. Рівень мовленнєвої підготовки студента – найважливіший показник його загальної культури [3].

Вплив мови на самосвідомість, світогляд і поведінку людини є незаперечним, однак необхідним є розуміння ролі мови як одного з найважливіших чинників формування особистості в системі вищої професійної освіти. В українському суспільстві процес усвідомлення гальмується, на думку О. Черемської, такими об'єктивними чинниками: нестабільність економічної та політичної ситуації; проблеми в реалізації положень Закону про мови; суттєве обмеження функціонування української мови в усіх сферах життя окремих регіонів України; маніпулювання мовними проблемами [6, с. 64]. Окрім зазначених можна додати й не менш важливі: чужинська мовна експансія (О. Сербенська); білінгвізм, суржикове мовлення (Г. Залізняк, Л. Масенко); зневага і навіть нігілізм щодо мови (О. Селігей); долання комплексу «білої ворони» (С. Єрмоленко).

За таких умов зростає роль мовної освіти у вищій школі, яку доцільно розглядати в таких важливих аспектах, як мовна грамотність, мовнокомунікативна та мовнотермінологічна компетентність, національно-мовна вихованість. Мовна компетентність передбачає засвоєння студентом основ науки про мову, знання її системи, володіння способами й навичками якісної діяльності з вивченим мовним матеріалом. Мовленнєва компетентність – розуміння студентами чужих і створення власних висловлювань відповідно до мети, завдань і ситуації спілкування, вироблення в них умінь і навичок успішної комунікації. Більшість дослідників зосереджує свою увагу на таких елементах мовної компетентності, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак тощо [2, с. 8–19; 4, с. 45–56].

На сьогодні фіксується достатньо низький рівень мовленнєвої культури випускників вишів і невміння спілкуватися в різних життєвих ситуаціях як результат послуговування традиційним мовно-системним, суто теоретичним підходом до вивчення мови. Розв'язати цю важливу проблему можливо, застосовуючи функціонально-комунікативний підхід до викладання української мови (за професійним спрямуванням). За функціонального підходу методика будується так, що кожна мовна одиниця чи форма розглядається крізь призму її ролі, функції у вираженні думки мовця. «Зіставлення особливостей функціонального й комунікативного підходів дає змогу науковцям констатувати доцільність інтеграції.

Якщо функціональний підхід до презентації мовного матеріалу передбачає з'ясування ступеня його комунікативної значущості, то процес реалізації комунікативного підходу вимагає встановлення особливостей функціонування певної мовної одиниці» [7, с. 3].

Формувати національно-мовну особистість – значить розвивати в людині прихильність до мови, виховувати усвідомлення особистої відповідальності за долю української мови, сприймати її як життєву цінність, як елемент соціалізації особистості. Безумовно, прерогатива в становленні національно свідомої особистості належить шкільній освіті, проте розвиток і утвердження ціннісних орієнтирів, світогляду в цілому відбувається саме в студентські роки.

Національно-мовне виховання – це тривалий процес, результат якого досягається не одноразовою дією, а інтеграцією знань із суспільнознавчих наук [5, с. 176–178].

У системі підготовки майбутніх економістів дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є нормативною і входить до циклу гуманітарних дисциплін, які вивчаються студентами Національного університету державної податкової служби України. Курс спрямований на активне засвоєння української мови, що є невід'ємною частиною навчальної, а згодом і виробничої діяльності кожного працівника податкової галузі. Одним із провідних завдань навчальної дисципліни є виховання потреби кожного мовця вільно користуватись державною мовою як засобом спілкування, засобом формування інтелектуальної культури, національної свідомості, що має вплив на ментальність.

Студенти повинні засвоїти не тільки відомості про лексичні, морфологічні, синтаксичні норми сучасної української літературної мови, терміни й професіоналізми майбутнього фаху, а й оволодіти навичками професійної комунікації, уміти використовувати фахову українську термінологію, коригувати тексти відповідно до норм літературної мови, розвивати культуру мовлення, користуватися словниками, довідниками, використовувати Інтернет-ресурси.

Для підготовки фахівців-економістів доцільно давати завдання на переклад текстів наукового стилю, що допоможе студентам сформувати певний запас термінологічної лексики, причому не шляхом калькування готових лексичних форм, а вдумливо, свідомо, використовуючи методи зіставлення, підбору, аналізу мовних явищ. Відповідна система передтекстових завдань дасть можливість ознайомити студентів зі специфікою передачі текстів із однієї мови на іншу, враховуючи розбіжності в мовах на всіх рівнях: фонетичному, лексичному, словотворчому, морфологічному, синтаксичному. Особливі труднощі під час перекладу економічного тексту становить правильний вибір слова залежно від контексту. Необхідно знати не лише значення слова, а й враховувати його лексичну сполучуваність: *накопительная ведомость* – *накопичувальна відомість*; *ведомость удержаний из заработной платы* – *відомість утримання із заробітної плати*; *взимание таможенной пошлины* – *стягнення мита*; *взимание налога* – *стягнення податку тощо*.

Передумовою успішного засвоєння і подальшого активного використання базової наукової та професійної термінології, на наш погляд, слугує раціональне поєднання комунікативного підходу та професійного контексту.

Ефективним є поєднання завдань як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Найдоцільнішим для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів, невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту виучувані професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

Одним з ефективних завдань для формування мовленнєвої компетенції майбутнього економіста є ділова гра, яка передбачає моделювання функцій структур (організацій, колективів, органів управління) та дій їхніх працівників, спрямованих на пошуки найкращого варіанту розв'язання певних завдань, ситуацій, проблем. Актуальність ділової гри полягає в тому, що вона дає змогу учасникам розкрити свої можливості, навчитися займати активну позицію, здійснити умовний перехід студента з навчальної діяльності на професійну – з відповідною трансформацією предмета, мотивів, цілей, засобів, способів і результатів діяльності. Динаміка ділової гри – у поступовому розвитку від «традиційного» до «знаково-контекстуального» навчання, що відтворює предметні й соціальні ситуації, допомагаючи таким чином студентові пройти первинне тестування на засвоєння лекційного й практичного матеріалу [1, с. 5].

Також під час занять з української мови (за професійним спрямуванням) доцільно проводити рольові ігри на таку тематику: «Службова телефонна розмова», «Діалог з відвідувачем банку», «Бесіда з податковим інспектором», «Виробнича нарада» та ін.

Розширенню знань студентів з української мови (за професійним спрямуванням) сприяє також навчальна дослідницька робота як органічний елемент навчального процесу сучасної вищої школи. Роль навчального дослідження студентів визначається тим, що науковий пошук супроводжується розвитком навичок й умінь самостійного розв'язання професійно значущих завдань, формуванням творчого підходу до сприймання знань і розвитку, навичок й умінь їх практичного застосування.

Особливе місце посідають студентські науково-практичні конференції, семінари, круглі столи. Розгляд проблем функціонування сучасної української літературної мови в середовищі фахівців переконують у важливості таких форм роботи. Ненав'язливе обрання таких актуальних для студентів тем, як місцеві діалекти, суржик, студентський сленг тощо, свідчать про їх значний інтерес до функціонування української мови. Окремо можна виділити теми, специфічні для економічних спеціальностей: роль професіоналізмів у мовленні економістів, походження національної грошової одиниці, особливості сучасного бізнес-сленгу тощо. Базовою для вибору теми виступу є знайома програмна тематика, але в подальшому,

заглиблюючись в аналізований матеріал, студенти-економісти відчують себе істинними мовними фахівцями, здатними оперувати досить складними поняттями.

Національна складова особистості у вищій економічного профілю утверджується завдяки сумлінній роботі, перш за все, викладачів української мови (за професійним спрямуванням), однак досягти бажаних результатів можна тільки шляхом об'єднання зусиль, комплексній роботі педагогів, оскільки всі суспільнознавчі дисципліни формують світогляд майбутніх фахівців. Важливим чинником також є власний приклад викладача, мовлення якого має бути унормованим, правильним, а керівництво навчального закладу має заохочувати дотримання в його стінах мовного режиму. «З огляду на специфічну соціолінгвістичну ситуацію в багатьох куточках нашої держави, школи й університети покликані стати оазами, де юнаки та дівчата могли б вільно мислити й спілкуватися українською мовою» [5, с. 182].

Висновки. Отже, проаналізована система методів формування у майбутніх фахівців-економістів умінь й навичок досконалого володіння українською літературною мовою в професійній галузі, а також обґрунтування доцільності викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів економічних спеціальностей сприятиме формуванню професійного мовлення студентів на граматичному, лексичному, стилістичному рівнях; закріпленню набутих знань, виробленню найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця.

Від того, як вільно зможуть користуватися своїми професійно-мовленнєвими навичками випускники університету, залежить ступінь активної участі їх у виробничому та суспільному житті країни.

І тільки тоді, коли українська мова у вищих буде не тільки навчальним предметом, а й мовою викладання та навчання усіх дисциплін, засобом спілкування, – державна мова стане професійною майстерністю студентів – майбутніх фахівців економічної галузі.

Список літератури

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений / Э. Берн. – Екатеринбург : Литур, 2001. – 575 с.
2. Кучерук О. Уміння – передусім (Компетентнісний підхід до формування національно-мовної особистості школяра) / О. Кучерук // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 10. – С. 18–24.
3. Лихачова К. М. Формування правильності мовлення студентів економічних спеціальностей ВНЗ за допомогою вправ творчого спрямування / К. М. Лихачова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN13/111kmvts.pdf
4. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 348 с.
5. Селігей П. Про виховання мовної свідомості / П. Селігей // Мовознавство. – 2010. – № 2–3. – С. 176–193.
6. Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовної особистості у вищій школі / О. Черемська // Вища школа. – 2010. – № 12. – С. 63–72.
7. Шульжук Н. В. Особливості реалізації функціонально-комунікативного підходу до вивчення мовних одиниць сучасної української літературної мови у ВНЗ / Н. В. Шульжук // Східнослов'янська філологія. – Вип. 14. – Горлівка, 2008. – С. 261–267.

Сукаленко Т. Н. Формирование языковой личности студента-экономиста / Т. Н. Сукаленко, Л. А. Жерж // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64), № 4, ч. 2. – С. 343–348.

В статье раскрыты проблемы формирования языковых и речевых компетенций будущего специалиста, рассмотрены основные средства и методы формирования национально-языкового сознания студентов-экономистов, проанализированы вопросы роли профессионального общения в профессиональной подготовке экономистов.

Ключевые слова: языковая компетентность, речевая компетенция, национально-языковое сознание, языковое воспитание, профессиональная речь, языковая личность.

Sukalenko T. The forming of linguistic personality of the student-economist / T. Sukalenko, L. Zherzh // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2012. – Vol. 25 (64), No 4, part 2. – P. 343–348.

The article contributes to the solution of the problem of forming language and speech skills of the future specialists. Special regard is given to the basic means and methods of forming and training the national language awareness of students at economic universities. The authors also present the analysis of the role of professional communication in the professional training of economists.

Key words: linguistic competence, communicative competence, national-linguistic consciousness, linguistic upbringing, professional speech, linguistic personality.

Поступила в редакцию 13.10.2012 г.